

Койлубаева Айнура Кадырбаевнанын “Кыргыз тили” окуу китебин түзүүнүн лингводидактикалык негиздери” (5-класстын мисалында) аттуу темада 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз тили) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын издееин алуу үчүн жазган диссертациялык ишинин расмий оионеинти педагогика илимдеринин доктору, профессор Ж.Чымановдун пикири

I. Теманын адистикке дал келиши. А.К.Койлубаеванын “Кыргыз тили” окуу китебин түзүүнүн лингводидактикалык негиздери” (5-класстын мисалында) деп аталган эмгеги өзүнүн объектиси, предмети, мазмуну жана изилдениш багыты боюнча 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз тили) адистигине туура келет.

II. Теманын актуалдуулугу. Кыргыз тили эне тили катары өзүнчө предмет болуп окутулуп келе жатканына бир кылымдан ашты. Албетте, бул убакыт аралыгында эне тилди орто мектептерде окутуу боюнча белгилүү тажрыйбалар топтолуп, ийгиликтер жаралды, окутуунун бир катар натыйжалуу жана алгылыктуу салттары калыпталды, көптөгөн теориялык жана практикалык маселелер ийгиликтүү чечилди. Илимий-методикалык эмгектер жазылып, диссертациялык иштер корголду. Ошол эле учурда окутуу иштери боюнча иштелип чыккан нормотивдик документтер, айрыкча, окуу программалары, аларга ылайык окуу китептери олуттуу өзгөрүүлөргө толуктоолорго учурады. Кыргыз тилин окутуунун методикасы педагогика илиминин бир тармагы катары калыпталды, өнүктү.

Кыргыз тилин окутуунун максаты менен мазмуну айрым тактоолорго, толуктоолорго дуушар болду. Бирок кыргыз тилинен билим берүүнүн негизги формасы болгон сабак менен кыргыз тилин окутуунун негизги каражаты болгон окуу китеби өз ордунда, өз функцияларын аткарып кала берди. Албетте, сабак дагы, окуу китеби дагы мазмундук, структуралык, дидактикалык жактан өзгөрүүлөргө учурады.

Бүгүнкү педагогикалык технологиялардын өнүккөн мезгилинде да окуу китеби окутуунун негизги жана ийкемдүү каражаты катары таанылып, кеңири колдонулуп келе жатат.

Кыргыз тилин эне тили катары орто мектептерде окутууну мезгил талабына ылайык жүргүзүү үчүн окутуунун мамлекеттик-предметтик

25 18 01 21

стандарты кайрадан түзүлүп, ага жараша окуу программасы жаңыдан иштелип чыкты. Программалык талаптарды ишке ашырууда негизги булагы катары кыргыз тили окуу китептеринин жаңы муундагы окуу китебин иштеп чыгуу зарылдыгы пайда болду. Жаңы муундагы кыргыз тили окуу китептеринин заманбап талаптарга ылайык иштеп чыгуу үчүн, баарыдан мурда, окуу китебин түзүүнүн лингводидактикалык негиздерин аныктап алуу маселеси алдыңкы орунга чыкты.

Кыргыз тили окуу китебинин лингводидактикалык негиздерин аныктоо, колдонууга сунуш кылуу педагогика илиминде өзүнчө диссертациялык изилдөөнүн предметине алына элек. Бул биринчиден. Экинчиден, кабыл алынган кыргыз тилин окутуунун предметтик стандарты, ага ылайык жаңы иштелип чыккан окуу программасы кыргыз тили окуу китебинин мазмунуна, түзүлүшүнө дидактикалык жабдылышына олуттуу өзгөртүүлөрдү киргизүү толуктоолорду жүргүзүү талабын койду. Кыргыз тили окуу китебине коюлуп жаткан талаптарга ылайык окуу китебинин заманбап лингводидактикалык негиздерин иштеп чыгуу изилдөөнүн темасынын актуалдуулугун тастыктап турат.

III. Диссертациялык иштин илимий жыйынтыктары.

Иш бул багыттагы кийинки изилдөөлөр үчүн олуттуу мааниге ээ боло турган, илимий-методологиялык мүнөздө негизделген төмөнкүдөй жыйынтыктарга ээ.

1-жыйынтык. “Кыргыз тили” окуу китебин иштеп чыгуунун теориялык жана практикалык жалпы маселелери багытындагы жана окуу китебин иштөөгө коюлуп жаткан азыркы талаптар, алардын аткарылышы, келечегине байланыштуу тарыхый жана тилдик фактылардын обзордук мүнөзү өз алдынчалуу илимий методологиялык көз карашта терең жана жеткиликтүү сыпатталган (1.1., 1.2., 1.3.).

2-жыйынтык. Кыргыз тили боюнча билим берүү процессин уюштурууну активдештирүүнүн формалары өзгөчө мааниге ээ болот. Сабакка коюлуп жаткан азыркы талаптар жалпылаштырылып, алардын негизгилери көрсөтүлүү менен, кыргыз тили боюнча өтүлүүчү ар бир сабак-мугалимдин билимине, тажрыйбасына, окутууга жасаган мамилесине, чыгармачылыгына негизделген, окуучу менен биримдикте бир максатты көздөгөн бирдиктүү ишмердик экендиги туура көрсөтүлгөн (2.1., 2.2.).

3-жыйынтык. Окутуунун методу объективдүү жана субъективдүү суроо-талаптарга, жагдай-шарттарга жараша аныкталуучу өтө татаал

педагогикалык кубулуш. Методдун дидактикалык табияты, окутуу процессиндеги майнаптуулугу көптөгөн маселелердин комплекстүү каралышы аркылуу туура белгиленип, алардын негизгилери көрсөтүлөт, аргументтештирилет (2.2., 2.3.).

4-жыйынтык. Педагогикалык экспериментти сапаттуу жана натыйжалуу жүргүзүү үчүн педагогикалык, методикалык, статистикалык, дидактикалык талаптарды жана аны жүргүзүү этаптарын так аныктап, байкоо жүргүзүү, изилдөө этабы, аныктоо этабы, текшерүү жана жыйынтыктоо этаптарындагы тыянактар ишенимдүү чыгарылган (2.3.).

5-жыйынтык. “Кыргыз тили” окуу китебинин лингводидактикалык негиздери ишенимдүү аныкталып, окуу китебинин мазмуну менен түзүлүшүнө коюлган талаптар, алардын аткарылыштары, окуу китебинин мазмунунда тилдик жана коммуникативдик компетенцияларды өркүндөтүүгө карата материалдардын берилиши илимий-методологиялык талаптарга ылайык иштелип чыккан (3.1., 3.2., 3.3.).

IV. Диссертациядагы илимий жыйынтыктардын негизделиши жана ишенимдүүлүгү.

1-жыйынтык “Кыргыз тили” окуу китебин түзүүнүн тархында жарык көргөн окуу китептерине талдоо жүргүзүү аркылуу, кыргыз тили окуу китептерине байланыштуу илимий-теориялык жана илимий-методологиялык ойлорго өз баасын берүү, баалоо менен жекече көз карашта чыгарылган.

2-жыйынтык педагогиканын жалпы методологиясы таалим-тарбия берүү процесси адамдардын этникалык өзгөчөлүктөрүнө да көз каранды экенинен, азыркы учурда эне тилди окутуунун теориялык жана методологиялык проблемаларын улуттук этнопедагогика, этнолингвистика, этномаданият, этика, эстетикалык ж.б. дүйнө таанымдар менен жаңылоо маселесинин актуалдуулугунан келип чыккан.

3-жыйынтык бүгүнкү күндөгү билим берүү процессинде, педагогикада мезгил талабына шайкеш окутуунун активдүү методдорун жана формаларын табуунун актуалдуулугунан келип чыккан. Демек, окутуунун инновациялык талаптарына ылайык интерактивдүүлүк даяр билимдерди берүүнү (алууну) эмес, изденүү, биргелешкен иш-аракет аркылуу берилген билим боюнча белгилүү бир нече тыянак чыгарып, жеке көндүм иштелип чыгышын камсыз кылуучу максаттуу иш-аракеттердин жыйындысынан алынган.

4-жыйынтык педагогикалык эксперименттер жана алардын жыйынтыктарынан алынып, эксперименттик иликтөөдөгү талаптар, алардын аткарылышы, изилдөөнүн натыйжалуулугун бекемдөө максатындагы суроо-жооп, аңгемелешүү жана проблеманы чечүүгө карата пикир алышуунун негизинде келип чыккан.

5-жыйынтык кыргыз тилин окутуунун мазмунунда аталган компетенцияларды калыптандыруучу, өнүктүрүүчү мазмундун болушун зарылдыгынан, мазмундун өзүн коммуникативдик, тилдик жана маданияттаануучулук деп үч топко бөлүүдөн, кыргыз тилин окутуу ишин мазмундук жактан жаңылоо менен, бүгүнкү күндүн талабына ылайык инновациялык методдорду практикалоо, улуттук жана дүйнөлүк баалуулуктарга таянуу менен, жогорку деңгээлге көтөрүүдөн улам келип чыккан.

V. Диссертациялык иштеги илимий жыйынтыктардын жаңылык деңгээли.

1-жыйынтык жарым-жартылай жаңы болуп саналат. Анткени окуу китептерге анализ жүргүзүп, аларды талдоого алуу бизге чейин эле колго алынып, илимий-методологиялык адабияттарда аныкталган.

2-жыйынтыкты жаңы деп эсептөөгө болот, анткени кыргыз тили боюнча билим берүү процессин уюштурууну активдештирүүнүн формалары, 5-класста кыргыз тили боюнча өтүлүүчү азыркы сабактардын моделдери бүгүнкү күндүн талабына ылайык алгачкы ирет иштелип чыккан.

3-жыйынтыкты жаңы деп эсептөөгө болот, себеби кыргыз тилин 5-класста окутууда колдонулуучу салттуу жана инновациялык методдор жана ал сабактардын үлгүлөрү алгачкы ирет иштелип чыгып, талдоого алынган.

4-жыйынтык жарым-жартылай жаңы болуп саналат, анткени эксперименттик жумуштар буга чейин да кыргыз тили боюнча мектептерде аткарылып келет.

5-жыйынтыкты жаңы деп эсептөөгө болот, себеби кыргыз тили окуу китебинин лингводидактикалык негиздери алгачкы ирет иликтөөгө алынып, окуу китебине коюлуучу дидактикалык талаптар жана окуу китебинин мазмунунда тилдик, коммуникативдик компетенцияларды берүү маселелери бул иште алгач ирет сөзгө алынган.

VI. Алынган жыйынтыктардын ички биримдигин баалоо.

Изилдөөдө алынган жыйынтыктар ички биримдикке, улантуучулук мүнөзгө, логикалык ырааттуулукка, маани-маңыздык байланыштуулукка ээ.

VII. Алынган жыйынтыктардын тиешелүү актуалдуу проблемага, теориялык же колдонмо маселеге багытталышын баалоо.

А.К.Койлубаеванын диссертациялык иши педагогика илиминде буга чейин изилдөөгө алына элек маселеге, башкача айтканда, 5-класстар үчүн кыргыз тили окуу китебин түзүүнүн лингводидактикалык, методологиялык негиздерине иликтөө жүргүзүү менен, окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн мектептердин 5-класстар үчүн кыргыз тили окуу китебин түзүүгө, бул багытта коюлуп жаткан бүгүнкү күндүн талаптарын аткаруу жана келечегин аныктоого багытталган. Ошондуктан диссертациянын жыйынтыктары, материалдары, жоболору илимий-изилдөөчүлүк, илимий-методологиялык, билим берүүчүлүк, практикалык мааниге ээ.

VIII. Диссертациянын негизги жоболорунун, жыйынтыктарынын, бүтүмдөрүнүн жетиштүү санда жарык көрүшү.

Диссертациялык изилдөөдөн алынган негизги жыйынтыктар, көрсөткүчтөр, бүтүм-корутундулар КР ЖАКнын тизмесине кирген же индекстелген системага кирген басылмаларда диссертанттын жеке авторлугу менен жарык көргөн 6 макалада жана министрликтин грифи менен жарык көргөн 1 окуу китебинде жана 1 окуу-методикалык колдонмосунда чагылдырылган.

IX. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна шайкеш келиши.

Автореферат диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максаты менен милдеттерине шайкеш келет. Авторефератта диссертациянын кеңири идеялары, жыйынтыктарынын жазылышы, автордун кошкон салымы, жаңылыгынын даражасы, изилдөөнүн практикалык баалуулугу көрсөтүлгөн. Авторефератка коюлуучу талаптар толук сакталган.

